

ситуацій, що виникають у житті дітей і спонукають їх до дій і гуманних стосунків; безпосереднє спілкування із природою, контактування з об'єктами рослинного та тваринного світу; колективна праця для інших людей, свята, концерти, конкурси, виставки малюнків, дні іменинників, екскурсії, тощо. Цей вибір зумовлювався тим, що всі названі форми діяльності, зазвичай, здійснюються колективно або групами, стимулюючи міжособистісне спілкування, вироблення в учнів умінь сприймати й розуміти емоційний стан інших людей, співробітництва та співпереживання, виявлення турботи у відносинах один з одним.

Виховний вплив діяльності, в тому числі й виховання милосердя в молодших школярів шкіл-інтернатів, залежить від умов і характеру її організації, а саме: моральний, особистісно й суспільно значущий зміст діяльності вихованців, посильність, доступність і добровільність діяльності; усвідомлення вихованцями мети майбутньої діяльності, внутрішнє прийняття дитиною цілей діяльності; дотримання структури діяльності; цілеспрямоване планування діяльності учнів; педагогічно доцільне поєднання різних видів дитячої діяльності з елементами гри; поступовий розвиток дитячої діяльності від гри до суспільно корисних справ; включення в діяльність кожного вихованця; урізноманітнення видів та організаційних форм, методів і прийомів діяльності; зняття невпевненості, страху перед діяльністю; стимулювання бажання виконувати ту чи іншу справу, тобто використання гуманних способів залучення вихованців до діяльності; створення умов для вияву кожною дитиною активності в процесі досягнення результату; використання широкого діапазону стимулів з метою впливу на мотивацію кожного учня; утвердження довірливо-діалогового стилю спілкування педагога з вихованцями; створення умов, за яких кожна дитина мала б можливість неодноразово пережити почуття справжнього успіху [7, с. 153–154], сприяння створенню дружньої атмосфери, взаємодопомоги, довіри, доброзичливості, співробітництва, співпереживання, турботи.

Таким чином, відповідно до завдань статті розкрито педагогічні умови виховання милосердя учнів молодшого шкільного віку в позаурочній діяльності шкіл-інтернатів.

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми. Подальшого вивчення і розвитку потребують такі питання: виховання милосердя в учнів шкіл-інтернатів інших вікових груп (молодші підлітки, старші підлітки); підвищення ефективності післядипломної освіти педагогічних кадрів з цієї проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демин М. В. Природа деятельности / Михаил Васильевич Демин. – М., 1984. – 168 с.
2. Канішевська Л. В. Виховання соціальної зрілості старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності : монографія / Любов Вікторівна Канішевська. – К. : ХмЦНП, 2011. – 368 с.
3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Николаевич Леонтьев. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
4. Найн А. Я. Педагогические инновации и научный эксперимент / А. Я. Найн // Педагогика. – 1996. – № 8. – С. 9–14.
5. Петровская Л. А. Компетентность в общении : Социально-психологический тренинг. / Л. А. Петровская. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.
6. Подласый И. П. Курс лекций по коррекционной педагогике / Иван Павлович Подласый – М. : „Владос”, 2003. – 352 с.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник [для студентів педагогічних факультетів] / Олександра Яківна Савченко – К. : Абрис, 1997. – 416 с.
8. Селевко Г. К. Технология саморазвития личности школьника / Герман Константинович Селевко // Школьные технологии. – 2001. – № 6. – С. 5–25.
9. Уварова Л. Р. Воспитание милосердия у студентов университета в процессе их обучения: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 – „Теорія і методика обучения и воспитания (социальное воспитание в общеобразовательной и высшей школе)” / Любовь Рудольфовна Уварова. – Кострома, 2001. – 165 с.
10. Формування життєвої компетентності вихованців у закладах інтернатного типу: навч.-метод. посібник / [Л. В. Канішевська та ін.]. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 172 с.

УДК 373.033 (4-01)П пол.20

Славська Я. А.

ДОСВІД ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ДОНБАСУ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

Проаналізовано форми і методи еколого-естетичного виховання учнівської молоді Донеччини в кінці ХХ – на початку ХХІ століть.

Ключові слова: еколого-естетичне виховання, екологічна освіта, форми і методи виховання, школярі, педагогічні умови, Донбас.

Славская Я. А. Опыт эколого-эстетического воспитания школьников Донбасса во второй половине ХХ – в начале ХХІ веков. Проанализированы формы и методы эколого-эстетического воспитания учащейся молодежи Донбасса во второй половине ХХ – в начале ХХІ веков.

Ключевые слова: эколого-эстетическое воспитание, экологическое образование, формы и методы воспитания, учащаяся молодежь, педагогические условия, Донбасс.

Slavskaya Y. A. Experience of ecological and aesthetic education of schoolchildren in Donbass in the second half XX – beginning of XXI century. Conditions that initiated occurrence and development of forms and methods of ecological-aesthetic education of youth in Donbass in the second half of XX – beginning of XXI century there were determined. There was made historical-educational analysis of tendencies in school ecological-aesthetic education, major stages of its development. There was made scientific-theoretical argumentation of modern forms and methods of ecological-aesthetic education of youth in Donbass.

Key words: ecological-aesthetic upbringing, ecological education, students, pedagogical conditions, pedagogical methods, Donbass.

Сьогодні особливого значення набувають форми і методи, покликані здійснювати облагороджуючий вплив на школяра, виховувати його в душі гуманістичного ставлення до світу природи. Центральне місце при цьому відводиться школі як загальноосвітньому закладу, в якому отримує підготовку до життя переважна більшість учнів. Саме тут створюються педагогічні передумови для здійснення тривалого впливу на молоде покоління в душі сучасної інвайронментальної парадигми мислення та непрагматичного ставлення до оточуючого середовища.

В обраному для дослідження геостратегічному просторі Донбас має певний досвід і усталені традиції вирішення педагогічних проблем довкілля, продуктивного взаємообміну думками, ідеями, науковими та практичними результатами. Методологічний й методичний доробок з тієї чи іншої еколого-педагогічної проблематики окремо взятого регіону, якщо він отримує визнання у фахівців, швидко набуває поширення.

Актуальність екологічних проблем і методологічних підходів до їх розв'язання, реальні заходи зі створення єдиного освітнього простору, в якому форми і методи еколого-естетичного виховання школярів посідають провідне місце, створюють педагогічні передумови для інтеграційних процесів у цій галузі педагогічної теорії і практики. Оскільки Україна обрала шлях до входження у європейський і світовий економічний і культурний простір, в якому освіта і виховання набувають все більшого значення, то узагальнення досвіду стосовно форм і методів еколого-естетичного виховання школярів на Донеччині стає вельми доцільним.

Історія наукових досліджень свідчить, що питання еколого-естетичного виховання у формуванні в школярів екоцентричних естетичних цінностей має давню традицію, що знаходило відображення у педагогічних концепціях багатьох мислителів різних історичних епох і народів, у тому числі української педагогічної школи. Так, дослідження Л. С. Виготського показали, що без розвитку психоемоційної сфери неможливо сформувати у школяра такі людські якості, як смак, уяву, фантазію, асоціативне мислення [1, с. 274].

Погляди українських науковців Донбасу мали значний вплив на формування еколого-естетичного виховання як нового напрямку педагогічної теорії і практики. Досліджено зокрема формування естетичних почуттів та екологічної культури у школярів засобами мистецтва [2; 3], естетичного ставлення до природи [5; 6]. Нами досліджувався досвід еколого-естетичного виховання молоді в різних країнах [4].

Незважаючи на вже виконані дослідження з проблем шкільної екологічної освіти Донбасу, більшість з них зосереджена на вивченні досвіду, що не виходив за межі педагогічного краєзнавства. Виняток становить фундаментальне дослідження В. В. Червонецького [7], в якому розглянуто тенденції розвитку екологічної освіти в школах провідних країн Європи. Разом з тим виконане дослідження присвячене лише загальним тенденціям розвитку шкільної екологічної освіти та виховання молоді. У ньому проведено узагальнення педагогічного досвіду й виявлення загальних еволюційних процесів, що відбуваються в екологічній освіті у школах країн євроатлантичного регіону. Автор виявив суперечність між потребою у наявності наукововиважених даних щодо інтеграційних процесів, які відбуваються в шкільній екологічній освіті, та їх відображенні у вітчизняній педагогічній науці й практиці.

Мета статті полягає у визначенні тенденцій становлення та розвитку форм і методів еколого-естетичного виховання школярів Донеччини та узагальненні практичного досвіду підготовки молодого покоління до розв'язання екологічних проблем.

Концептуальною гіпотезою дослідження є припущення про те, що еколого-естетичне виховання молоді, починаючи з 70-х років ХХ століття й до сьогодення, становить одну із найбільш пріоритетних гуманітарних галузей як на глобальному, так і на регіональному рівнях, оскільки з ним пов'язується докорінна переорієнтація свідомості школяра щодо взаємовідносин із природою (з егоцентристських на природоцентристські), а також формування еколого-естетичної культури. Особлива увага при цьому приділяється формам і методам еколого-естетичного виховання школярів як майбутнього людства, здатного гармонізувати взаємостосунки з природою. У зв'язку з цим посилюється роль школи і позашкільних закладів освіти в еколого-естетичному вихованні молоді.

Вищезначене ініціює необхідність створення системи еколого-естетичного виховання, яка б забезпечувала його повномірне здійснення. Зважаючи на той факт, що саме на терені Донеччини відбуваються масштабні процеси екологічних змін, важливу роль відіграє еколого-естетичне виховання, при чому ми зосередили увагу на вивченні стану та визначенні загальних тенденцій, що мають місце в теорії і практиці цього напрямку шкільного виховання.

На підставі аналізу публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячених проблемам шкільного еколого-естетичного виховання; творчого спілкування з науковцями і освітянами цієї галузі розроблено типологію форм і методів еколого-естетичного виховання школярів. Її положення ґрунтуються на висновках регіональних і національних конференцій з екологічної освіти, провідних ідей і концептах соціальної і педагогічної екології, філософії освіти, філософії виховання, порівняльної педагогіки, загальної теорії педагогіки, історії педагогіки, соціальної педагогіки, вікової та педагогічної психології, сучасних національних систем загальної та екологічної освіти.

Типологія форм і методів еколого-естетичного виховання школярів включає наступні положення, які сприяють реалізації провідної ідеї:

1. Методологічне обґрунтування шкільного еколого-естетичного виховання молоді базується на ідеях комплексної екології та вчення про біосферу і ноосферу, які за визначенням фахівців (вітчизняних і зарубіжних), найбільше відповідають сучасним уявленням про природу і людину, їх взаємовідносини, причини виникнення екологічної кризи, умови і засоби її подолання. Ідентичність форм і методів наукового пізнання й осмислення актуальних проблем доквілля забезпечує тотожність їх відображення в теорії і практиці еколого-естетичного виховання школярів.

2. У визначенні теоретичних передумов еколого-естетичного виховання важливу роль відіграють рішення й рекомендації міжнародних форумів. Врахування напрацьованого спільними зусиллями понятійного апарату, визначення мети, керівних ідей і положень, підходів до організації та відображення змісту еколого-естетичного виховання молоді в навчальному процесі школи сприяє узгодженості позицій щодо напрямів розвитку цієї галузі педагогічної теорії та шкільної практики. Виділення цих тенденцій дає можливість зосередити увагу на певному відтинку історичного часу розвитку шкільного еколого-естетичного виховання молоді Донеччини (друга половина ХХ століття), а також розглянути і проаналізувати його з точки зору усталеності та продукування нових ідей (початок ХХІ століття).

3. Узагальнення досвіду еколого-естетичного виховання молоді Донбасу та врахування виявлених загальних тенденцій має сприяти подальшому розвитку і вдосконаленню форм і методів цього напрямку освітньо-виховної діяльності.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють переважно другу половину ХХ століття, період активного зростання педагогічного руху на захист природного довкілля, спрямованого на гармонізацію та естетизацію взаємин між людиною і природою на Донеччині. Сьогодні завдяки зусиллям педагогічної громадськості Донбасу природозахисний рух оформився в нову галузь педагогічної теорії і практики – еколого-естетичне виховання, яке здійснює значний вплив на формування свідомості та культури школярів. Шкільні заклади освіти визнаються за основні центри масової еколого-естетичної підготовки молоді. Еколого-естетичне виховання школярів розглядається вченими Донбасу як цілеспрямована система дієвого формування особистості школяра, здатного з позицій естетичного ідеалу сприймати й оцінювати природу, жити й творити в ній «за законами краси» [8, с.60].

4. Загальна методологія дослідження базується на провідних принципах теорії наукового пізнання, положеннях про взаємозв'язок між процесами навчання та виховання, системному підході до цілісних педагогічних процесів і явищ, аксіологічних положеннях про універсальну цінність природи та її вплив на розвиток емоційно-почуттєвої та інтелектуальної сфер психіки особистості, формування еколого-естетичної культури, конкретно-науковому принципі історизму, що дає змогу дослідити становлення і розвиток еколого-естетичної освіти на Донеччині.

5. Еколого-естетичне виховання в школах Донбасу розглядається вченими з позицій принципів здорового способу життя (краси власного тіла, фізичної культури, предметного середовища, побуту), еколого-естетичних аспектів трудового шкільного та позашкільного виховання (естетичне реагування на практичний зв'язок з природою, за В. О. Сухомлинським, у сучасних умовах політехнічного комп'ютеризованого навчання), організації пізнавальної діяльності школяра в процесі навчання (краса природознавчих наук у відкритті нових законів природи), використання засобів мистецтва (літератури, живопису, музики, театру, кіно, телебачення), самовиховання естетико-екоцентричної свідомості засобами самоінформування, самоконтролю, самокритики, самонаказу, самостимулювання, самоаналізу, самопостереження, самозобов'язання, самозвіту, формування інтимного, індивідуалізованого суб'єктивно-непрагматичного ставлення до світу природи.

Перспективи подальших розвідок полягають у визначенні методологічних засад еколого-естетичного виховання школярів; ролі Донеччини в активізації міжнародного співробітництва та розвитку еколого-естетичних ідей і поглядів у самостійну галузь педагогічної науки і практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – М., 1965. – 350 с.
2. Котенева И. С. Формирование эстетико-экологической культуры будущего учителя средствами искусства: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ирина Сергеевна Котенева. – Луганськ : СЛУ, 1996. – 260 с.
3. Павленко І. Г. Формування екологічної культури молодших школярів засобами мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ірина Григорівна Павленко. – Луганськ : СЛУ, 2002. – 280 с.
4. Славська Я. А. Еколого-естетичне виховання учнів у школах Великої Британії / Я. А. Славська // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Зб. наук. праць СЛУ ім. В. Даля. Вип.2(55). – Луганськ, 2013. – С. 169–178.

5. Червонецький В. В. Загальні тенденції розвитку шкільної екологічної освіти в країнах євроатлантичного регіону у другій половині ХХ – на початку ХХІ століть: дис. ... док. пед. наук: 13.00.01 / Володимир В'ячеславович Червонецький. – Луганськ : ЛНУ, 2007. – 489 с.

6. Шевченко Г. П. Естетичне виховання у вищих навчальних закладах України в сучасний період / Г. П. Шевченко, Х. М. Джабер. – Луганськ : Вид-во СЧУ ім. В. Даля, 2004. – 208с.

УДК: 376.015.312:159.947.23-053.66

Яцеленко А. А.

аспірант Інституту проблем виховання НАПН України

ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ У ПРОЦЕСІ КОМУНІКАТИВНИХ ДІАЛОГІВ

У статті розкрито сутність і особливості побудови комунікативних діалогів, які сприяють оптимізації процесу виховання відповідальності у молодших підлітків у загальноосвітніх школах-інтернатах.

Ключові слова: виховання відповідальності, молодші підлітки, комунікативні діалоги, загальноосвітні школи-інтернати.

Яцеленко А. А. Воспитание ответственности у младших подростков школ-интернатов в процессе коммуникативных диалогов. В статье раскрыты сущность и особенности построения коммуникативных диалогов, способствующих оптимизации процесса воспитания ответственности у младших подростков в общеобразовательных школах-интернатах.

Ключевые слова: воспитание ответственности, младшие подростки, коммуникативные диалоги, общеобразовательные школы-интернаты.

Yazelenko A. A. Teaching of responsibility of young teenagers from boarding schools through the communicative dialogues. The paper discloses the nature and characteristics of the construction of communicative dialogues, which contribute to the optimization of the process of responsibility's teaching of young teenagers in boarding schools. The basic elements and functions of technology of interaction in the dialogue were discussed. The requirements under which the communicative culture of the dialogues becomes effective were determined.

Key words: teaching of responsibility, young teenagers, communicative dialogue, boarding schools.

Сучасні соціальні умови висувають нові вимоги до таких якостей особистості, як відповідальність, активність, самостійність. Суспільству необхідні люди, готові самостійно приймати рішення в ситуаціях вибору і брати відповідальність за наслідки своєї діяльності. Відповідальність передбачає знання моральних норм і правил, здібність людини заздалегідь обмірковувати і прогнозувати здійснення дій і вчинків, узгоджуючи їх з моральними вимогами.

Як свідчить практика, оволодіти майстерністю комунікативних діалогів з людьми – справа настільки ж нелегка, наскільки й необхідна: тут важливими є не лише знання принципів і норм гуманістичних відносин, правильна оцінка людей і обставин, але й уміння чинити відповідно до цих знань і принципів. Цілісна організація виховання відповідальності можлива лише у межах діалогічної природи виховання, яка, на наш погляд, знаходить опори у педагогіці співробітництва, саморозвитку, особистісно-орієнтованій педагогіці, з іншого боку, співробітництво, співтворчість, орієнтація на особистість вихованця та його саморозвиток можливі лише в умовах діалогізації взаємодії.

Проблема виховання відповідальності у підростаючого покоління складна й багатоаспектна. Соціально-психологічні дослідження показали, що основні властивості, якості й характеристики особистості, риси її поведінки і діяльності в значній мірі формуються в процесі комунікативних діалогів з іншими людьми.

Зважаючи на актуальність проблеми, ця стаття присвячена вивченню природи й сутності комунікативних діалогів як складової процесу виховання відповідальності у молодших підлітків у загальноосвітніх школах-інтернатах.

У процесі комунікативних діалогів, зазначають В. Семиченко і В. Заслуженюк, формуються не лише пізнавальні здатності людини, а й інтегральні складові психічного життя: самооцінка, усвідомлення власного "Я", виробляються критерії ставлення до інших людей. Кожний акт комунікативних діалогів, вважають вчені, впливає на наше життя в цілому, але, крім того, у ньому реалізуються кілька функцій, завдяки яким ми досягаємо мети:

- контактна функція – встановлення стану обопільної готовності приймати та передавати повідомлення і підтримувати взаємний зв'язок до завершення акту;
- інформаційна – обмін повідомленнями (описами), запитаннями та відповідями;
- спонукальна – заохочення партнера або ж самого себе (стимулювання й аутоstimулювання) до виконання певних дій;
- координаційна – взаємне орієнтування й узгодження дій, коли йдеться про спільну діяльність;
- пізнавальна – адекватне сприйняття й розуміння змісту повідомлення, а також взаємне розуміння (намірів, установок, переживань, станів партнерів);
- амотивна – неусвідомлений обмін емоціями, або один із партнерів збуджує в іншому певні емоції;